

ПИСАНКАРСТВО ТА ПИСАНКИ СЕЛА ГЛАДКОВИЧІ НА ОВРУЧЧИНІ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТОЛІТТЯ (за архівними матеріалами)

Віктор Ткаченко

УДК 398.332.12:930.253](477.42)“192”

У статті на основі використаних архівних джерел висвітлено питання писанкарства в с. Гладковичі на Овруччині. Відомості про виготовлення фарбованих, розписаних великодніх яєць надходили до Волинського центрального музею, який і розсилав запитальники. Подано матеріал, зібраний членами етнографічного гуртка, що існував при сільській школі.

Ключові слова: писанкарство, Гладковичі, архів, етнографічний гурток, запитальники.

В статье на основе использованных архивных данных раскрываются вопросы писанкарства в с. Гладковичи на Овруччине. Сведения об изготовлении раскрашенных, расписанных пасхальных яиц поступали в Волинский центральный музей, который и рассылал вопросники. Излагается материал, собранный членами этнографического кружка, который существовал при сельской школе.

Ключевые слова: писанкарство, Гладковичи, архив, этнографический кружок, вопросники.

Based on the archival data, the author gives information on the issues of Easter egg decorating in Hladkovychi, Ovruch District. The data referring the making of dyed and painted Easter eggs had arrived at the Volyn Local History Museum which sent the questionnaires. There is also given the material collected by the members of ethnographic study group that existed under the village school.

Keywords: Easter egg decorating, Hladkovychi, archives, ethnographic study group, questionnaires.

Наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. в Україні значно зріс інтерес до вивчення місцевої історії та культури, чому сприяло й виникнення в цей час різноманітних наукових об'єднань. Саме таким було Товариство дослідників Волині в Житомирі, яке згуртувало навколо себе людей, небайдужих до краєзнавчих досліджень: науковців, краєзнавців-аматорів та ін.

Серед місцевого населення досить популярним був Волинський центральний музей, що для комплектації своїх колекцій удаło використовувати зв'язки з громадськістю. Так, за один тільки рік фонди закладу збагатилися дарунками від окремих установ та 66 осіб, з-поміж яких (поруч з відомими вченими, музейними діячами, меценатами) були представники різноманітних верств суспільства [11, с. 250]. З найбільш значних надходжень слід виокремити дві колекції писанок від П. Абрамовича, передані до етнографічного відділу музею. Одна з них у кількості 147 штук надійшла в 1914 році [10; 11].

Співробітники Товариства розробили програму з дослідження Волині, зокрема, й писанкарства. Існувало кілька варіантів анкет, що розсилалися інформаторам. У першому було тільки сім запитань. В іншому варіанті їх було більше, і охоплював він ширше коло питань. У вступній частині до програми зі збирання писанок, яку розповсюджував музей, зазначається, що найкращим джерелом поповнення колекції є можливість замовити виготовлення писанок майстрині, до того ж зі всіма узорами, які є в її доробку. Відповідно писанкарка могла відповісти на всі поставлені запитання.

У програмі наголошувалося, що важливою є будь-яка інформація щодо цієї теми. Її автори акцентували увагу на тому, що, крім писанок, поширеними є крашанки, різнокольорові капанки, малярські писанки, скробанки (дряпанки) та монастирські писанки. Їх необхідно було збирати й описувати відповідно до запитань, уміщених в анкеті. Висловлювалося прохання надсилати до музею також писанки

або малюнки орнаментів на них. У кінці зазначалося, як потрібно їх упакувати. Програму підписали Віце-голова Товариства дослідників Волині П. Тутковський, голова Етнографічної секції Н. Белонін та секретар П. Абрамович [5, арк. 3, 3 зв.].

Упродовж 1909–1913 років такі запитальники були розіслані вчителям народних шкіл, училищ і духовних семінарій, волосним правлінням, священникам та приватним особам. Наприклад, у звіті Товариства за 1909–1910 роки йшлося про те, що в 1910 році було розіслало майже 800 запитальників [12, с. 91].

Як свідчать матеріали Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського (АНФРФ ІМФЕ), де зберігається частина анкет, перші відомості про писанки Волинської губернії почали надходити в 1909 році. Дописувачами були переважно учні народних училищ, Духовної семінарії, учителі та небайдужі люди. Інколи відповіді на запитання мали формальний характер, однак в окремих міститься досить цікава інформація про писанки в тому чи іншому місті, селі краю [4]. На сьогодні в АНФРФ ІМФЕ зберігається 162 анкети з даними про писанкарство за 1909–1913 роки та одна — за 1925 рік (із с. Гладковичі). На багатьох відсутні роки надсилання їх до музею. Хоча, імовірно, І. Шуликов, отримуючи їх, позначав для себе дати. Це видно на окремих анкетах, де олівцем надписано рік надходження. Основна частина анкет-відповідей надійшла в 1911 році — 33 одиниці. Найраніше (1909 роком) датована одна, 1910-м — шість, 1912-м — одна, 1913-м — двадцять одна, 1914-м — вісім і 1925-м — одна. Отже, з наявних 163 одиниць точно датованими є 71.

Серед анкет з відповідями за 1911 рік, що надійшли на адресу Товариства, була одна із с. Гладковичі Овруцького повіту. Наводимо її зміст.

«1. Вольнской губ. Овруцкого уезда село Гладковичи. Народность — малороссы. 2. Пи-

санки разрисовывают — девицы. 3. Данные писала девица крестьянка Оля. 4. Пишут писанки обыкновенно на страстный четверг. 5. Краски для писанок покупные. 6. Желтая краска собственного приготовления из коры яблони или луку — лук или кору надо вываривать. 7. Для раскраски писанок употребляются кисточки (кисточки при сем прилагаются). 8. Писанки дарят девицы — хлопцам в знак симпатии. 9. Бабы дарят внукам и вообще обмен писанками равносильен поздравлению с Праздником Пасхи. 10. Дать писанку — называют дать волочобне.

На второй день Пасхи каждый крестьянин (мущины) несут по 2 яйца в церковь и дарят батюшке при взаимном поздравлении. Назвы писанок: “сон”, “кручки”, “вітрак”, “со-роки лапки”, “гурочки”, “полная рожка”, “косая рожка”, “боковая рожка”, “чулочки”, “рожа» [6, арк. 24]. Дані анкети із с. Гладковичі, занесені, напевне, І. Шуликовим до зведеної відомості про писанки [9, арк. 7].

З року в рік музейна колекція збільшувалася. Про це яскраво свідчать статистичні матеріали, що систематично публікувалися в офіційних звітах про діяльність Товариства. За станом на 1 січня 1912 року в музеї нараховували 5220 одиниць збереження; на 1 січня 1913 року — 5976, на 1 січня 1914 року — 8292 [11, с. 245].

У 1915 році у Волинському центральному музеї зберігалася 1345 екземплярів писанок, крашанок, мальованок (фарбованок) [12, с. 93; 13]. За анкетними та інвентарними даними, що надійшли до музею впродовж 1911–1913 років, відомо, що сім із них були із с. Гладковичі [8, арк. 72]. Узагальнення інформації, як і формування колекції писанок та їх опрацювання, Товариство дослідження Волині доручило І. Шуликову, автобіографічні дані про якого досить скупі. У 1924 році В. Кравченко згадує про нього як про людину, що вже померла.

З архівних матеріалів відомо, що у Волинському центральному музеї в 1923 році був етнографічний відділ, де найбільшу збір-

ку становили писанки (близько 1200) [15, с. 382]. Як бачимо, порівняно з 1915 роком, колекція дещо зменшилася за період Першої світової та громадянської воєн і революційних подій в Україні. Упродовж 20-х років ХХ ст. музей продовжував збирати писанки. В. Кравченко зауважує, що на Волині не знали, звідки цей звичай повівся, які вірування та обряди пов'язані з писанками, як їх виготовляють і т. п. Писанкарство з історичного погляду відоме небагатьом спеціалістам-етнографам та особам, які цікавилися ним. Техніки виготовлення писанок знала лише обмежена кількість жінок-фахівців, причому багато з них тримали це в таємниці, аби ніхто не довідався про власні способи розпису кожної майстрині [3, арк. 2]. Комплектацію збірки волинських писанок музею продовжили в ці роки В. Кравченко, Н. Дмитрук та інші науковці під час їхньої роботи в мережі закладів ВУАН [14, с. 89].

Необхідно зазначити, що в 1920-х роках В. Кравченко також розробив нову програму зі збирання писанок, у якій робота розписана за напрямками їх дослідження [1]. Уся діяльність була поділена на опрацювання відповідної інформації в семи гуртках, хоча автор передбачав і можливість їх об'єднання в разі необхідності. Варто вказати й на те, що у 20-х роках ХХ ст., у зв'язку із заснуванням ВУАН, в Україні широко розповсюдженими були етнографічні гуртки при школах, училищах та інших навчальних закладах, які займалися збором матеріалу про духовну та матеріальну культуру населення й надсилали його до Академії наук.

Саме за програмою В. Кравченка члени гуртка учителів із с. Гладковичі у складі Я. Білошицького, Н. Нікончук і С. Панасенко зібрали відомості про писанкарство села та надіслали їх до Волинського центрального музею, на замовлення якого керівник гуртка Я. Білошицький виконав цю роботу в 1925 році. Уважаємо, що ґрунтовне дослідження гуртківців варто опублікувати в цілому. Стилiстику та орфографію авторів збережено.

«Про писанки та крашанки й мальованки в селі Гладковичах, на Коростенщині.

Про писанки

Дослідження переводилося у с. Гладковичах на Овруччині гуртком учителів Овруцької школи Білошицьким Я. Ф., Панасенком Сергієм Ол. та Нікончуковою Наталкою Хоми́ншною.

1925 р. 26 та 27-го квітня.

Відомості про писанки зібрані від 1) Комаревич Катерини Павлової (Сичевська дів. приз.). 2) Левинсон Васьки Петрової — 49 р. 3) Крехтунової Олі Павлової — 42 р. 4) Наталки Тимохової Власенко 53 р. та ин.

Писанки починають писати у піст «На Хресті» — в середу. Цей день святкують майже всі, і хто уміє та хоче, то починає писати писанки. За здалегідь підготовляється до цього приладдя, як «кистка», котрою пишуть, віск чи клей пчолиний. Писання писанки, це робота марудна, а тому треба відповідні умови — тишина в хаті, спокій на серці, де є діти — крик, бігання, або чогось сама не спокійна то писанки не напишеш. «Випроводиш дітей гулять, або сам підеш у таку хату, де спокійно, і там сідаєш писати».

Першу писанку годиться написати «Хрестами» (ч. 2), а там далі пиши вже «яку голова зносить». Коли вже пишуть писанки, то не співать, не балакать не годиться: «Бог його знає чому, — може, щоб не збиться». Писанки можна писати від «Хресті», аж до «Проводу» по більшості в святіє дні, «то(у)лкі не проти неді(е)лі» — тоді гріх. Яйце перше підогрівають, щоб приставав віск, а тоді кисткою обводять ободці, а потім між ободцями пишуть вже узори; пишуть такі писанки: 1) «бокова рожа», 2) «Хрестами», 3) «ско(у)сна рожа», 4) «повна рожа», 5) «безконечник», 6) «грабельками», 7) «раком», 8) штанами, 9) «ветрачками», 10) «сорочиними лапками», 11) «воловими очами», 12) «грабельками», 13) «гребіночкою», 14) «гребелькою», 15) «гребенцем», 16) «хву(о) рочками», 17) «калиновим цвітом», 18) «зу(о) рками», 19) «бочечкою», 20) «вилочками», 21) «маковкою», 22) «гнуздечками», 23) «на-

рітниками», 24) «в'єльцем», 25) «дубовим листем», 26) «гурочками», 27) «јолочко(у)ју», 28) «Божа роча» і іншими.

**Мужчини писанок не пишуть,
а тільки дівчата та жінки.**

Кистка

Кистку роблять чоловіки, а іноді й жінки. Роблять кистку з сухозлу(о)тка, який достають на образі, сухозло(у)тку на кистку іде трошки, а тому не гріх брати з образу, бо це ж «на святе діло». Коли нема сухозлотка, то кистка робиться з м'якої меді. Мідь молотком розсковують на тоненького листочка, такого як сухозло(у)тка, тоді на голку цього листочка обкручують і робиться така трубочка (чим трубка тонша і листочок міді тонший, тим буде краща кистка). Трубочка ця не більш 1 сан. Довжини, вона вправляється в держальце, яке розколюється, туди вставляється ця трубочка-кистка і зв'язується держальце ниткою. Щоб кистка була з тоненькою диркою, то її перше розскачують на голці, а потім на щотинковому волоску. Кистки нігде не купиш, бо їх на продаж не роблять, а часто «на Хресті» кистки дарує брат сестрі, або навіть хлопець діу(в)чині дарує, або дає їй, що вона просила їй зробити кистку (питання спорне, чи хлопець дарує, чи тільки по просьбі робить кистку дівчині).

Віск

Віск для писання писанок ростоплюється в черепку поливяному; коли віск ростопиться, то його змішують з сажою. Найкращіє писанки вдаються, коли пишуть не воском, а пчолиним клеєм, тоді самий малюнок буде жовтий, а коли воском, то малюнок буде білий. Необхідно, аби віск чи клей завжди був гарячий, тоді краще пристає до яйця і швидче можна писати. Кистка вкладається в віск, у дірочку кистки набирається воску і тоді пишеться нею по яйці малюнка.

Краска

Щоб до яйця краще приставала фарба, то яйце чи писанку кладуть у парену гречану полову на цілу добу, але щоб полова [небу]ла

холодна; яйця тоді робляться жовтими і фарбуються краще. Краски готують самі, а іноді купують на базарі такі, як червоного, та синього кольору (і уже під цей колір). Останні краски роблять самі:

Жовто-коричнева краска готується з шелухи цибулі. Шелуху з цибулі варять, щоб вона добре впріла. Потім юшку зливають у другий горщик, а шелуху викидають. В тій же ющі красять писанки і крашанки — вони бувають жовто-коричньового кольору.

Синя краска готується з «сону». Сон, що весною росте в лісі зривають, варять, проціджують і в ющі красять яйця, тоді вони бувають синіми.

Зелена краска готується з лісової «зельонки». Зельонка — це зілля таке росте по високих дубровах, походить на маленькіє ялинки (вишиною 10–15 сан.). Зельонка варинітсь, проціджують і в тій ющі красять яйця та писанки — вони виходять ярко-зелені.

Продіжують краски для того, щоб листочки не приставали до яєць і не робили «п'ятен».

Червоної краски самі не приготівляють, а купують так званий «червець» — порошок. Його розчиняють у окропі і таке красять яйця у червоний колір.

Процес покрашення писанок.

Діляниця и т. п.

Звичайні крашанки красити легко; трудніше красити писанки, а надто складна річ красити «мальованки».

Крашанки готуються так: яйце кидають ложкою в киплячу краску і воно та вариться 4–5 хвилин. Виймають його з краски і покручують на столі. Коли воно варене, то крутяться швидко, а коли ні то помаленьку. Потім кладуть у холодну воду, щоб відставала кора. Писанку треба доглядати, щоб вона не переварилася, бо тоді в окропі-красці відстане віск і малюнки закрасяться. Писанки стараються не доварювати, витягають, витерають їх від воску і тоді кладуть у холодну воду, а тому писанок красити зразу багато не можна, а крашанок — скільки хоч.

Мальованки готують лише в теплій фарбі. Коли хоче особа виробити якийсь червоний малюнок на яйці, тоді треба все яйце укрити воском, крім малюнка. Коли кине яйце в краску не закрита частина викраситься у червоний колір, а частина яйця, що була під воском, буде біла.

На продаж писанок не пишуть — не годиться, але по проханню можна писати й чужому, за що платні не беруть.

Коли яйця покрасять, то мати або батько ділять їх між усією сім'єю так: коли батько молодий, а діти малі, то батькові виділяється найбільше, трохи менше ніж батькові лишає собі мати, а малим дітям дають по 2-3-5 штук, по зрісту — більша дитина одержує більше, а менша менше. Тут же виділяється частина для того, щоб «посвятити». Іноді виділяється частка для «волочобного» з загальної кількості; а буває так, що батько дає «волочобного» зі своєї пайки, мати — зі своєї пайки, а дочка — зі своєї. Коли ж батьки старі, а діти дорослі, то діти одержують, хто старший тому більше; а батьки лишають собі лише для «волочобного».

На «Всюношну» (кажуть і на «Всіношну») батько, мати або старший син — бере коробку, в яку покладено: яйця, паску, сир, сметану, поросля з хрінном у зубах, хліб з дробком соли, бруска, ножа — все це укриває «насто(у)лником» і несе до церкви «святит». За годин 2—3 перед тим, як піп буде святити, з коробками обступають кругом церкви і кожен пнется виставить свою коробку так, щоб «посвятилося» усе. Іноді частину крашанок та писанок «облуплюють», щоб свята вода з кропила попала на яйце.

Коли посвящать, то зараз же поспішають до дому. Хто з дальна і привіз коробку кіньми, то вертаючись назад, коней гонить «на всю силу». Хто йде пішки, то бережись, бо можуть звалити з ніг і навіть убийти кіньми — «кажуть, що за це й суд не судить». Дійсно в (19)24 році в Гладковичах убили так одного діда на смерть і лишили на вулиці, тільки остання підвода підбрала його і завезла до дому.

Тільки принесуть коробку з свяченими річчями до дому, то (декотрі) виймають крашанки й писанки з коробки, кладуть їх у миску з водою. Цією водою умивається мати (коли молода), а з дітей умиваються тільки дівчата, (щоб були хорошими). Зараз же всі сідають за стіл і починають «розгоуляцца». Зрізується з «паски» окраєць і кладеться на комені для засушки. Перший раз годиться вкисить «свяченого» яйця, а потім можна їсти все що є на столі. «Шкаралюпа» з «ейца» збирається в мисочку, потім хорониться в купі з кришками паски. Ці кришки з шкаралюпою бере господар, як перший раз їде на весні заорувати, приорує їх у першій борозні. Декотрі, ці кришки з шкаралюпою кидають у піч, а декотрі — закопують на межі під плотом, чому на межі під плотом — не відомо.

«Волочобне»

На перший день Великодня діти «хрещеники» йдуть до своїх хрещених батьків, матерок і дітям дають «волочобне», або пару крашанок чи писанок. Під вечір першого дня, або на другий день дочка заміжня з чоловіком приходять «до матері», тут їх угощають і дає теща зятю «волочобне». Дівчата дають «волочобного» хлопцям, але вже не менше парі-писанок, або мальованок. За «волочобне» хлопець, колись, як варили мед при церкві, купляв «гарнець» меду і угощав дівчину, а тепер, хлопці наймають за «волочобне» дівчатам музику і разом танцюють — хлопець з тією дівчиною, від якої має «волочобне» — це вже відзнака, що вони кохаються. Дівчина парубкові дає волочобне на самоті, тихенько, щоб ніхто не чув і не бачив.

Гуляння писанками чи крашанками:

Починаючи з першого дня Великодня, мужчини «гуляють у битки» або «в рядки». Гуляють звичайно дорослі парубки та мужчини, інколи навіть старі діди. Діти побільшости спостерігають та заздять дорослим, а самі гуляють мало тому, що не уміють і тому, що малу пайку одержують при поді-

лі. Для гуляння «в битки» чи «рядки» збираються коло церкви, або на майдані в селі. В битки гуляють так: — «В тебе ще є? — то давай «похристокаємса!» — «Як с тобою гулят, у тебе таки є «моцаки». — «То менят будем! « — «Ні(е), давай вже при сво(у)йци». «Е, то це ти вже мабуть дейсь достав, шо так смейло, твое куре не несут таких, — дай покуштуя!» «Ні(е), держи, буду бит». Дай же но(у)гтієм пошкрабат». — Нје держи! — ти бит не будеш, давай на те лисе менят! Другі з боку: — да що ти боїсса, воно тебе породило? Бий, то — вилівок! — Ну, то держи!» — «Ні(е), ти держи!» — «Ти держи!» «Ти держи!» Довго так торгуються, а нарешті один держить другий притулить своє яйце до яйця свого суперника, повозить, помагає, а потім: «Цюсь сме(у)ло держить, боюся щоб часом це в його не зно(у)со(у)к!» — «Да на дивиса, це тобе(и) таки зно(у)со(у)к, то(и)лько не куштуй!» — «Держи, буду бит!» Нарешті держить, а другий б'є. Яйце — трісь, а з боку «Христос Воскрес, чия!» — А що(и)б ти проваливса, ти знаєш, що ти миньє(й) зробив?» Я ж за це яйце со(и)гласивса день косит!» Ну, — держи ще пуху, тоді й будеш розказуват!» — Держить той хто й держав і пухом б'є сміло, бо не вірить, що пуха «вивезе». Розбилась пуха, битку забирає той, чие яйце лишилося цілим. — «Дай же хоч покоштуват!» Моцує — тобто стукає об зуби: — «Еге, на його копу неси, де ти його достав». «Ей-бо(и) своє!» — «Ти йому вкри..., то з клачок, він ходив на Верблицю нарочно за яйцями, кажуть, дьве(й) достав».

Так «гуляють у битки» азартні гроки, а звичайні гуляють яйцями від своїх курей, але торгуються так само довго. «Коштувать, або «моцуват» не всі уміють, а коли не уміють гроки опріділювати котре міцніше, то тільки дивляться на форму, щоб часом не гусиний «зно(у)со(у)к».» (Гусиний «зносок», це від молоді гуски перше яйце, воно кругліше за куряче і трошки більше ніж куряче, звичайно буває і міцніше курячого яйця). Додивляються, щоб не «марикапка» (яйце цесарки), або

щоб не куриний «зносок». Куриний «зносок», це 1-е яйце молоді курки, звичайно буває маленьке, а також і міцне.

Лихо тому ігрокові, котрий попадеться з «смолянкою», або «вощанкою» — обов'язково «побють морду», будь він хто... за обиженного вступиться вся громада, а тому «смілянкою» чи «вощанкою», грок орудує ввечері і намагається не давати її супротивникові в руки; в руках зараз пізнають, бо вона важча за звичайне яйце.

Смолянку роблять так: яйце прокручують голкою і висмоктують білок і жовток, потім шкаралупу сушать. Такої товщини як голка качають з воску, або зі смоли палічки і ними наповнюють яйце. Це яйце кладуть на черинь, щоб віск чи смола в яйці росли. Коли віск ростане, то пристане з середини до шкаралупи і яйце робиться міцне, тільки важче звичайного. Дірочку заліплюють воском і тоді красять, чи навіть пишуть писанку і «смолянка» чи «вощанка готова».

Дівчата «в битки» майже не гуляють, а коли пристане до неї якийсь хлопець, то вона держить яйце без торгу і звичайно «пробиває», тобто її яйце розбивають і вона віддає битку.

Гуляння в «рядки» полягає в тому, що 2—3—5 осіб складають по пари яець у шапку. Яйця там мішають і кожен по-черзі з шапки витягає по одному яйцю і по-черзі один другому держить і б'ють. У кого останнє яйце зветься «перебо(у)йчик»; воно віддається передостанньому гроку.

«В битки» гуляють особливо на перших трьох днях Великодня. Частково гуляють на «Науський» Великдень, в «Аркушну» неділю і до «Радовниці», яка буває в понеділок на другому тижню Великодня. Після «Радоуниці» гулять «в битки» не годиться.

Чисте яйце вмивається ще для того, щоб «викачувати переляк». Що тоді шепчуть, коли «викачують» — довідатись поки не вдалося — бояться розказувати — перше тому, що буде «не помешне», а друге й те, що бояться Влади; знають, що знахарство забороняється.

Повіря є такі: 1) «На Великдень не можна обідати коли стіл не накритий скатерттю, бо знесе кришу».

2) На Великдень не можна умиватись на долівку — не годиться — (чому, не хочуть казати).

3) Свяченим бруском, який посвятиться в коробці разом з паскою, треба ростирати всякі опухолі — помагає.

4) Свячений ніж помагає при шептанні ху-доби, як захворіє, а також цим ножем, коли ще він виораний, то добре різати пупа дитині.

Власне що до Великодня та писанок чи крашанок, то вдалося довідатись лише про таку поговорку:

Дай Боже того дождати, щоб за єчка по-держать» [7].

Той-таки Я. Білошицький у 1925 році в с. Гладковичі закупив писанки по 11 коп за кожну (вони мали назви: «скоса рожа», «бокова рожа», «Божа роса» («матері Божої роса»), «лісова королева», «повна рожа», «наретниками», «бочечкою», «ветрачками», «гребійночками», «греблею», «дубове листя», «смо-

родина», «сорочині лапки», «раки», «воловни очі», «калінів цвіт», «йолочка», «зорочка», «грабельками») [2, арк. 190; 16, с. 53–54].

Дослідниця Л. Гарбузова наводить відомості про те, що в січні — березні 1926 року було придбано двадцять дві писанки із с. Гладковичі Овруцького району за «два карбованці сорок дві копійки (по 11 копійок за писанку)» у гр. Я. Ф. Білошицького для Волинського центрального музею. Можливо, ідеться про одну й ту саму колекцію писанок [12, с. 94].

Отже, у першій чверті ХХ ст. писанкарство було досить поширеним явищем в українському селі. Це, зокрема, видно з того, що упродовж досліджуваного періоду писанки із с. Гладковичі надходили до колекції Волинського центрального музею. Зібрані членами місцевого гуртка матеріали про народне ремесло в Гладковичах значно збагачують інформацію про цей вид народного мистецтва на Овруччині. Велике значення для їхнього збирання мали програми, що розроблялися й поширювалися членами Товариства дослідників Волині та співробітниками музею.

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського (далі — АНФРФ ІМФЕ), ф. 15. В. Кравченко, од зб. 111. Програма [по збиранню матеріалів про обрядовість річного циклу], 1921, 1924 рр., 37 арк.

2. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 11. Інвентарні картки музейних експонатів етнографічного відділу Волинського краєзнавчого музею, 55 арк.

3. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 27. В. Кравченко. Короткий історичний огляд про походження крашанки, писанки на паску. 1924 р., 9 арк.

4. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 42–57. Програми збирання пасхальних писанок і відповіді на них, зібрані по Волинській губернії. 1909–1913 гг.

5. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 42. Програми збирання пасхальних писанок і відповіді на них, зібрані по Волинській губернії. 1909–1913 гг. Новоград-Волинський уезд. 1909. Машинопис, рукопис, 23 арк.

6. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 45. Програми збирання пасхальних писанок і відповіді на них, зібрані по Волинській губернії. 1909–1913 гг. Овруцький повіт. 1911 р., 26 арк.

7. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 57. Програми збирання пасхальних писанок і відповіді на них, зібрані по Волинській губернії. 1909–1913 гг. Про писанки та крашанки й мальованки. Записано учителями в с. Гладковичі на Коростенщині. 1925 р. Рукопис, 9 арк.

8. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 62. Анкети та інвентарні відомості про писанки 1911–1913 рр. Рукопис, 94 арк.

9. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 63. Сводная ведомость о писанках. Рукопис, 11 арк.

10. АНФРФ ІМФЕ, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 64. Опис писанок, сданих П. Абрамовичем — И. В. Шуликову, 1914 р. Рукопис, 2 арк.

11. *Лапчук Н. В.* Музей товариства дослідників Волині (Волинський центральний музей у Житомирі) / Н. В. Лапчук, Е. М. Піскова // *Музеї України XIX – поч. XX ст.* – К. : Асоціація етнологів, 2005. – С. 243–255.

12. *Гарбузова Л.* Писанки Волинської губернії (кінець XIX – початок XX ст.) в зібранні Житомирського краєзнавчого музею / Л. Гарбузова // *Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем* / [ред. колегія : В. Білобровець]. – Житомир, 1998. – № 3. – С. 91–96.

13. *Гарбузова Л.* Писанки Волинської губернії (кінець XIX – початок XX ст.) / Л. Гарбузова // *Музеї України.* – 2004. – № 6. – С. 6.

14. *Несен І.* Колекція писанок із Коростенщини Національного музею народної архітектури та побуту України: етапи формування та вивчення / І. Несен // *Музейні колекції: історія, дослідження, атрибуція: зб. наук. праць* / за ред. д-ра мист-ва М. Селівачова. – К. : ХІК, 2010. – С. 87–93.

15. *Ткаченко В.* Волинські писанки / В. Ткаченко // *Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура.* – К. : Видавництво Асоціації етнологів, 2000. – Кн. 1–2. – С. 382–389.

16. *Ткаченко В.* Розвиток українського писанкарства кінця XIX – початку XXI ст.: регіональні особливості, сучасні трансформації : дис. ... канд. іст. наук. Спеціальність : 07.00.05. – К., 2012. – 215 с.